"לְדָוִד מִזְמוֹר: נְאֻם ה' לַאדֹנִי" וְגוֹ', וּכְתִיב בָּתְרֵיהּ: "נִשְׁבַּע ה' וְלֹא יִנָּחֵם, אַתָּה כֹהֵן לְעוֹלָם עַל דִּבְרָתִי מַלְכִּי צֶדֶק" - עַל דִּבּוּרוֹ שֶׁל מַלְכִּי צֶדֶק. וְהַיְינוּ דִּכְתִיב (בראשית יד) "וְהוּא כֹהֵן לְאֵל עֶלְיוֹן" - הוּא כֹּהֵן וְאֵין זַרְעוֹ כֹּהֵן.

אֵין בֵּין הַמּוּדָּר פֶּרֶק רְבִיעִי

דף לה: *א אִיבַּעְיָא לְהוּ: הָנֵי כָּהֲנֵי, שְׁלוּחֵי דִידָן הֲווּ, אוֹ שְׁלוּחֵי דִשְׁמַיָּא? לְמַאי נָפְקָא מִינַּהּ? לְמֻדַּר הֲנָאָה, אִי אָמְרַתְּ: שְׁלוּחֵי דִידָן הֲווּ, הָא מְהַנּוּ לֵיהּ וְאָסוּר, וְאִי אָמְרַתְּ: שְׁלוּחֵי דִשְׁמַיָּא - שָׁרֵי. מַאי? תָּא שְׁמַע, דִּתְנַן: מַקְרִיב עָלָיו קִינֵּי זָבִין וְכוּ'. דף לו: *פִּיסְקָא. [הַמֻּדָּר הֲנָאָה מֵחֲבֵרוֹ], מְלַמְּדוֹ מִדְרָשׁ הֲלָכוֹת וְאַגָּדוֹת, וְלֹא יְלַמְּדֶנּוּ מִקְרָא. מִקְרָא מַאי טַעְמָא לָא יְלַמְּדֶנּוּ? מִשּׁוּם דְּקָמְהַנֵּי לֵיהּ. מִדְרָשׁ נַמִּי קָא מְהַנֵּי לֵיהּ! אָמַר שְׁמוּאֵל: בְּמָקוֹם שֶׁנּוֹטְלִין שָׂכָר עַל הַמִּקְרָא, וְאֵין נוֹטְלִין שָׂכָר עַל הַמִּדְרָשׁ. מַאי פַּסְקָא? דף לז. *הָא קָא מַשְׁמַע לָן: דַּאֲפִילּוּ בְּמָקוֹם שֶׁנּוֹטְלִין שָׂכָר עַל הַמִּקְרָא - שָׁרֵי לְמִשְׁקַל,

הר"ן

משום הכי נטלה מכל אחר זרעו של שם ונתנה לאברהם: נאם ה' לאדני. דוד הוא דקאמר דנאם ה' היה לאדוני דהיינו אברהם שב לימיני שהבטיחו במלחמת ד' מלכים שישב לימין ה' כלומר שיהיה בעזרו לשית אויביו הדום לרגליו וכתיב בההוא מזמור אתה כהן לעולם. [ואברהם נקרא אדון כדאיתא בברכות (דף ז:) למען אדני למען אברהם שקראך אדון: על דבורו של מלכי צדק. ניטלה ממנו הכהונה]: [הני כהני. שמקריבין קרבנות: שלוחי דידן. דבעלי קרבנות: הא קמהני ליה. שליח לכפר כפרתו ואיהו הדירו שלא יהנה ממנו: שנוטלין שכר על למוד המקרא. ולהכי לא ילמדנו מקרא בחנם לזה דקמהני ליה השכר שהיה לו ליתן אבל מלמדו הלכות בחנם דלא קמהני ליה כלל: מאי פסקא. דבמנהגא תליא מילתא ולאו איסורא איכא אפילו למשקל שכר על המקרא תרין לה ודאי לאו שפיר עבד דשקל כלל: והא קמ"ל. מתניתין: דאפילו במקום שנוטלים שכר וכו'. ולהכי לא ילמדנו מקרא דהואיל ושרי למשקל

תוספות

ריד

איבעיא להו הני כהני שלוחי דידן הם. אע"ג דבפ"ק דקידושין (דף כג. ויומא יט.) אסיק רב הונא דשלוחי דרחמנא נינהו דאי ס"ד שלוחי דידן נינהו מי איכא מידי דאנן לא מצינן למעבד ואינהו קא עבדי אפילו הכי בעי הכא למפשטא ממתניתין או מברייתא:

מהרש"א

לקונה הוא המשפיע לקנוייו שהוא מקבל ברכת השפע וראוי ודאי שיהיה ברכת המשפיע קודם לברכת מקבל השפע: שב לימיני וכו'. עיין ברא"ש ובר"ן ואולי נעלם מהם אגדה דפרק חלק [סנהדרין קח:] דאליעזר אמר כן לשם אייתי הקב"ה לאדוני אברהם ואותביה לימיניה וכו' שנאמר נאם ה' לאדוני שב וגו' ופרש"י שם אליעזר אמר זה נאם ה' לאדוני אברהם שב וגו' [והוא תשובה יפה ונלחת במזמור הזה דאליעזר שפיר קרא לאברהם אדוני ודו"ק]:

יד יוסף

א יומא יט ע"א קדושין כג ע"ב:

ציונים

כהני שלוחי דרחמנא. רצ"ה שיחות מלאה"ש ראשון ד"ה ביאור. מלבי"ם שמואל א/ב/כז [הענין].

הבונה

יז הני כהני וכו'. אית לן למילף ממאן דקסבר שלוחי דשמיא נינהו שלא היה למביא הקרבן לסמוך על הכהן כיון שמסר לו קרבנו ולומר כבר הוא שליח שלי והוא יגמור בעדי ולהסיח דעתו ממנו אלא הנה שמוע מזבח טוב הטוב שבזבח היא השמיעה הכוונה וההכנעה בלב המביא עד גמר הקרבתו. וכן עתה בתפלה שהיא לנו במקום הקרבנות אין לסמוך על הש"ץ ולומר שלוחא דידן הוא בלי שלפחות יכוין לבו עמו אך אם יוכל בארשת שפתיו ימלל כי כן נאמר (תהלים יט) יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך וגו':

ליקוטים

בחכמתו תשובה ומע"ט וכי תימא הך תשובה בחרטה היכי סגיא למצודים גדולים אשר בנה היצה"ר שהם עבירות גדולות אשר העבירו לזה אמר ואדם לא זכר דבשעת יצה"ר לית דמדכר יצה"ט כלומר דמלט העיר בחכמתו וזו היא החכמה בטענה דאדם לא זכר היצה"ט בשעת עבירה והו"ל שוכח ודינו כאנוס וחכמה רבה היא להוכיח ולהכריע דהדין כך הפך היצה"ר דסובר דשכחה הוי פשיעה והחכמה תעוז לחכם בתשובה ומעשים טובים והנה עונות חלפו הלכו דשכחה אונס (פתח עינים):

הרי"ף

יז והיינו דכתיב והוא כהן לאל עליון. ביאור המזמור ביארתיו לדעת חכמינו ז"ל בספר כסף מזוקק ע"ש ויש לנו לדקדק מ"ש והיינו דכתיב והוא כהן שהכוונה לפרש מה שאמר הכתוב אתה כהן לעולם מאי לעולם אלא לפי שמלכי צדק היה הוא כהן ואין זרעו כהן ולאברהם ניתנה הכהונה לו ולזרעו לכך אמר לאברהם אתה כהן לעולם כלומר אתה וזרעך עד עולם:

עץ יוסף

נאם ה' לאדוני. דוד הוא דקאמר וכו' על דברתי מלכי צדק (ר"ן) תיבת על דברתי קאי לשי"ת שהקדמתי מגן אברהם ועשאו מלכי צדק ג"כ כן ונענש שאתה תהיה כהן שהוכחתו לומר לו וכי מקדימין הוא רשאי ולא אתה וזהו שאמר הגמרא על דבורו של מלכי צדק שלמד לדבר כן מדברתי (שבות יעקב): והוא כהן לאל עליון הוא כהן ואין זרעו כהן. קשה הא פסוק זה כתיב קודם שהקדים שם ברכת אברהם לברכת הקב"ה וא"כ איך אומר תחלה הוא כהן ואין זרעו כהן: מלמדו. המדיר למודר מדרש הלכות וכו' דמצות לאו ליהנות נתנו: משום דקא מהני ליה. כשאינו נוטל ממנו שכר מדרש נמי קא מהני ליה מהאי טעמא גופיה: במקום שנוטלין שכר על המקרא. ואם היה מלמדו בחנם הרי הוא מוחל לו על השכר ומהנהו: מאי פסקא. שלעולם נוטלין על נערים קטנים הלומדים מקרא ולא על המדרש ולא קתני איפכא: הא קמ"ל דאפילו במקום שכר על המקרא שרי. הכוונה מדינא מותר ליטול שכר על המקרא ולא על המדרש כדמפרש ואזיל מיהו יש מקומות שמחמירין על עצמם שלא ליטול שכר אפילו על המקרא כדי שלא יבא ליטול מן המדרש ובאותן מקומות אפילו מקרא יכול ללמדו. שהרי מכיון שהחמירו על עצמן למצוה אין רשאין ליטול שכר והוה ליה מקרא כמדרש לכל המקומות אלא דמתניתין מתוקמא במקום שנוטלין שכר על המקרא שלא החמירו על עצמן ואפילו באותו מקום על המקרא דוקא הוא דשרי למשקל ומשו"ה לא ילמדנו דכיון שנוטלין עליה שכר אם מלמדו בחנם נמצא מהנהו. אבל על המדרש לא שרי למשקל דמדינא אסור כדמפרש ואזיל הילכך כי מלמדו מדרש בחנם לא מהני

עַל הַמִּדְרָשׁ - לָא שָׁרֵי לְמִשְׁקַל. מַאי שְׁנָא מִדְרָשׁ דְּלָא? דִּכְתִיב (דברים ד) "וְאֹתִי צִוָּה ה' בָּעֵת הַהִוא (לֵאמֹר לָכֶם) [לְלַמֵּד אֶתְכֶם]". וּכְתִיב (שם) "רְאֵה לִמַּדְתִּי אֶתְכֶם חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים כַּאֲשֶׁר צִוַּנִי ה'". מָה אֲנִי בְּחִנָּם - אַף אַתֶּם נַמִּי בְּחִנָּם. מִקְרָא נַמִּי בְּחִנָּם! רַב אָמַר: שְׂכַר שִׁמּוּר, וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר: שְׂכַר פִּסּוּק טְעָמִים.

דף לז: יח *[אָמַר רַב אִיקָא בַּר אָבִין, אָמַר רַב חֲנַנְאֵל], אָמַר רַב: מַאי דִּכְתִיב (נחמיה ח) "וַיִּקְרְאוּ בַסֵּפֶר בְּתוֹרַת הָאֱלֹהִים מְפֹרָשׁ וְשׂוֹם שֶׂכֶל וַיָּבִינוּ בַּמִּקְרָא"? "בַּסֵּפֶר בְּתוֹרַת הָאֱלֹהִים" - זֶה מִקְרָא. "מְפֹרָשׁ" - זֶה תַּרְגּוּם. "וְשׂוֹם שֶׂכֶל" - אֵלּוּ הַפְּסוּקִים. "וַיָּבִינוּ בַּמִּקְרָא" - אֵלּוּ פִּיסּוּק טְעָמִים. וְאָמְרִי לַהּ: אֵלּוּ הַמָּסוֹרוֹת. אָמַר רַבִּי יִצְחָק: מִקְרָא סוֹפְרִים, וְעִטּוּר סוֹפְרִים, וְקַרְיָין וְלָא כְּתִיבָן, וּכְתִיבָן

הר"ן

שכר אם מלמדו בחנם מהני ליה מן השכר שהיה לו ליתן: רב אמר. מאי טעמא התירו למשקל שכר מן המקרא מפני שאין נוטלים שכר אלא על שכר שימור שמשמרין התינוקות שאין מניחין אותן לצאת ולעסוק בדברים בטלים ולא שכר לימוד המקרא וקטנים דצריכין שימור למדין מקרא ולא גדולים ולהכי לא ילמדנו מקרא לקטנים בחנם דהואיל ושרי למישקל עלייהו שכר קמהני השכר שהיה לו ליתן אבל מלמדו מדרש דקטנים אין לומדים מדרש אלא גדולים וגדולים לית להו שכר שימור ולא קמהני להו כלל ולהכי שרי: ורבי יוחנן אמר שכר פיסוק טעמים. שקיל מינייהו שמלמדו נקודות וטעמים וההוא שכר שרי למישקל ופיסוק טעמים אינו אלא במקרא ולהכי לא ילמדנו מקרא משום דקא מהני ליה שמניח לו את השכר]: יח מפורש זה תרגום. דמפרש ליה למקרא: ושום שכל אלו הפסוקים. נקודות המפסיקות בין פסוק לפסוק וקרי להו שום שכל שעל ידיהם אדם מבין המקרא כפי תנועת הטעמים כדאמרינן בפ"ק דחגיגה [ו:] נפקא מינה לפסוקי טעמי: המסורות. מה שנמסר במסורה: א"ר יצחק מקרא סופרים. הקריאה שמסרו לנו הראשונים שנקראו סופרים: ועטור סופרים. תיבות יתירות שנכתבו ליפות הלשון ונקרא עטור לפי שהן מעטרות את הלשון: קריין ולא כתיבן. תיבות הנקראות ואינם נכתבות: כתיבן ולא קריין. שנכתבות ואינם נקראות:

מהרש"א

דכתיב ואותי צוה וגו' וכתיב ראה למדתי וגו' מה אני בחנם אף אתם בחנם וכו'. אין לפרש מה אני למדתי בחנם מפי הקב"ה אף אתם בחנם דאם כן כאשר למדני ה"ל למכתב ועוד למאי הביא קרא קמא אותי צוה ה' וגו' אבל נראה לפרש דה"ק דכאשר צוני ה' משמע שצוני ללמד אתכם והא פשיטא דאסור ליטול שכר על קיום המצוה ומשום דהיה אפשר לפרש למדתי אתכם מעצמי ככל אשר צוני בענין המצוה ולא שצוני ללמד אתכם קמייתי קרא דמפורש ביה בהדיא דהצווי היה על הלימוד אותם דכתיב אותי צוה ה' בעת ההיא ללמד אתכם וגו' ומיהו לפ"ז לא אצטריך לאתויי קרא דראה למדתי וגו' דבקרא קמא מפורש טפי וי"ל דבעי לאתויי במילך קרא דהרב והתלמידי' בכלל אזהרה זו בחנם ולא בשכר מדנקט בקרא ראה לשון יחיד ולמדתי אתכם לשון רבים דר"ל ראה אמר ליהושע ולמדתי לכלל ישראל דכולם באזהרה זו והר"ן כתב בזה פי' דחוק בכמה דברים ודו"ק:

יח מפורש זה התרגום וכו'. הוא תרגום אונקלוס שכבר ניתן מסיני ושכחום וחזרו ויסדום

ציונים

ויקראו בספר תורת האלהים וכו'. מהר"ל דרך החיים עמ' קלח, תפארת ישראל עמ' קצו, קצח.

עיטור סופרים. תורה תמימה בראשית יח/ה.

ליקוטים

א"ר יצחק מקרא סופרים ועיטור סופרים וכו' הלכה למשה מסיני. פירוש לעולם כך נכתב בספר תורה אשר כתב משה רבינו ע"ה מפי שכינה, ולא שהיה אח"כ שינוי אצל הסופרים המעתיקים, תאמר למשה רבינו ע"ה בסיני, כי תיבות אלו של אחר תעבורו ואחר תלך וכיוצא, לא נכתבו לדרשה אלא נכתבו ליפות הלשון הנקרא עיטור סופרים. וכן הכלל של מקרא סופרים וקרי וכתיב הכל נאמר כך למשה רבינו ע"ה בסיני, ולא שנעשה השינוי הזה אח"כ אצל הסופרים המעתיקים. וכן הענין במקראות נביאים וכתובים, כך גילו לנו הנביאים אשר כתבום (בן יהוידע):

עיון יעקב

דכתיב ואותי צוה וגו' וכתיב ראה למדתי. מ"ש מהרש"א בזה עי' בבכורות כ"ט ע"א נראה קצת דבריו נסתרים ע"ש:

עץ יוסף

ליה ולא מידי דאגרא לא מחייב ביה. ולימוד גופיה נמי לאו הנאה הוא דמצות לאו ליהנות נתנו (ר"ן) ומסיים הר"ן ולענין הלכה קיימא לן הכי דעל המדרש לא שרי למישקל. מיהו ה"מ שכר לימוד. אבל אגר בטלה שרי והכי איתא בירושלמי וכו' ע"ש: דכתיב ואותי צוה ה' בעת ההיא. האי קרא מייתי לאשמעינן דמשה נצטווה ללמוד תורה לישראל: וכתיב ראה למדתי אתכם חוקים ומשפטים כאשר צוני ה'. כלומר כאשר צוני ללמוד בחנם דאי לא כאשר צוני אמאי קאי דליכא למימר בשכר דהיכי לימא כאשר צוני וכי צוהו בכך לא סגיא דלא לישקול אגרא וליכא למימר נמי דכאשר צוני הכי קאמר כאשר צוני ולא מעצמי אני אומר דודאי ישראל לא היו מפקפקין בכך דהא כתיב בך יאמינו לעולם אלא ודאי ה"ק כאשר צוני ללמוד בחנם: מקרא נמי בחנם. מהאי קרא גופיה: שכר שימור. דמסתמא לומדי מקרא קטנים וצריכין שימור ומשו"ה נהי דאגר לימוד אסור שכר שימור שרי: שכר פיסוק טעמים. שמלמדין להם טעמים לכוון המקראות דלאו מדאורייתא נינהו הילכך לא הוו בכלל חוקים ומשפטים ואיכא בין רב לרבי יוחנן ללמד מקרא לגדול דלא בעי שימור דלרב אסור דס"ל דפיסוק טעמים דאורייתא ולר"י שרי משום שכר פיסוק טעמים וכן הלכה וכך הם דברי הרמב"ם ז"ל בפ"ו מהל' נדרים: יח עיטור סופרים. פירוש עטור סופרים כמו רק הבמות לא סרו [מלכים ב' יב] דמתרגמינן לא עטרו שהוסרו מן התיבות אותיות הראויות להנתן בהם. אחר תעבורו היה לכתוב בוי"ו דהוה משמע סעדו לבכם ואח"כ תעבורו אבל השתא דכתיב בלא וי"ו משמע סעדו לבכם אחר שתעבורו וכן כולם משפטיך

הר"ן

הלכה למשה מסיני. כך קבל משה מסיני ומסרן לישראל: מקרא סופרים ארץ ארץ. כשיש בו אתנחתא נקרא ארץ בקמ"ץ: שמים מצרים. אף על פי שאין בהם אל"ף נקראים כאילו היתה בהם: עטור סופרים אחר תעבורו

מהרש"א

רמז

כדאמרינן בפ"ק דמגילה [ג.]. ואמר ושום שכל אלו הפסוקים. כי ערבוב ענין מביא לטעות אבל ההפסק לפי ענינו משום שכל וחכמה לכל ענין. ואמר במקרא אלו פיסוק טעמים. ג"ז הוא דבר נוסף להפסיק הענינים להבינו וק"ל: [במערבא פסקי להאי וכו'. מפורש פ"ק דקדושין (דף ל.)]:

יט לא העשיר משה וכו'. שלא תאמר שהעשיר משה משכר לימוד שנתנו לו

וְלָא קָרֵין - הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי. מִקְרָא סוֹפְרִים: "אֶרֶץ", "אָרֶץ", "שָׁמַיִם", "מִצְרָיִם". עִטּוּר סוֹפְרִים: (בראשית יח) "אַחַר תַּעֲבֹרוּ", (שם כד) "אַחַר (תֵּלְכוּ) [תֵּלֵךְ]", (במדבר לא) "אַחַר תֵּאָסֵף", (תהלים סח) "קִדְּמוּ שָׁרִים אַחַר נֹגְנִים", (שם לו) "צִדְקָתְךָ כְּהַרְרֵי אֵל, מִשְׁפָּטֶךָ תְּהוֹם רַבָּה". קָרֵין וְלָא כְּתִיבָן: (ש"ב ח) "פְּרָת" ד"בְּלֶכְתּוֹ", (שם טז) "אִישׁ" ד"כַּאֲשֶׁר יִשְׁאַל", (ירמיה לא) "בָּאִים" ד"וְנִבְנְתָה", (שם ג) "לָהּ" ד"פְּלֵיטָה", (רות ב) "אֶת" ד"הֻגֵּד הֻגַּד", (רות ג) "אֵלַי" ד"הַגֹּרֶן", (שם) "אֵלַי" ד"הַשְּׂעֹרִים", הַלֵּין - קָרֵין וְלָא כְּתִיבָן. כְּתִיבָן וְלָא קָרֵין: (מ"ב ה) "נָא" ד"יִסְלַח", *(דברים ו) "זֹאת" ד"הַמִּצְוָה" *), (ירמיה נא) "יִדְרֹךְ" ד"הַדֹּרֵךְ", (יחזקאל מח) "חֲמֵשׁ" ד"פְּאַת נֶגֶב", (רות ג) "אִם" ד"כִּי גוֹאֵל", הָלֵין כְּתִיבָן וְלָא קָרֵין. א אָמַר רַב אַחָא בַּר אַדָּא: בְּמַעֲרָבָא פָּסְקִי לֵיהּ לְהַאי קְרָא לִתְלָת פְּסוּקֵי: (שמות יט) "וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה: הִנֵּה אָנֹכִי בָּא אֵלֶיךָ בְּעַב הֶעָנָן".

דף לח.

יט *ב אָמַר רַבִּי חָמָא בַּר חֲנִינָא: לֹא הֶעֱשִׁיר מֹשֶׁה אֶלָּא מִפְּסָלְתָּן שם שֶׁל לוּחוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות לד) "פְּסָל לְךָ" - פְּסָלְתָּן יְהֵא

אחר תלך אחר תאסף קדמו שרים אחר נוגנים. כל הני אחר מיותרין הם ואינם אלא לתפארת הלשון דהוה ליה למכתב סעדו לבכם ותעבורו תסגר שבעת ימים ותאסף קדמו שרים ונוגנים אלא שנכתבו לתפארת הלשון: צדקתך כהררי אל. הוה ליה למכתב צדקתך הררי אל כדכתיב משפטיך תהום רבה לומר שההרים הרמים כלומר המלאכים צריכין לצדקת ה' אלא שכתב כהררי אל לתפארת הלשון. ובדברי מורי ראיתי דעטור סופרים היינו שכותבין טעם מפסיק באחר כי היכי דלישתמע אחר כך (תלכו) [תלך] אחר כך תעבורו אחר כך תאסף קדמו שרים ואחר כך נוגנים צדקתך כהררי נפסק בטעם כהררי ממלת אל לומר שמלת אל הפוכה כאילו היתה בתחלת הפסוק ופירושו אל צדקתך נגלית כהרים שהם גלוים ואלמלא ההפסק היה במשמע אחר שתלכו אחר שתעבורו אחר שתאסף קדמו שרים אחר הנוגנים שהנוגנים קדמו להם צדקתך כהרים של אל וקרי להו עיטור סופרים משום דמעטרי ליה למילתא בטעם הקריאה: קריין ולא כתיבן פרת דבלכתו. בשמואל הוא להשיב ידו בנהר פרת פרת קרי ולא כתיב: איש דכאשר ישאל. בשמואל נמי הוא גבי אחיתופל כאשר ישאל איש בדבר האלהים איש קרי ולא כתיב: באים דונבנתה. בירמיהו הוא הנה ימים באים נאם ה' ונבנתה העיר וגו' באים קרי ולא כתיב: לה דפליטה. בסוף ירמיה בנבואת בבל אל יהי לה פליטה לה קרי ולא כתיב: את דהגד הוגד. ברות ויען בועז ויאמר לה הגד הוגד לי (את) [כל] אשר עשית את חמותך האי את קרי ולא כתיב מיהו בספרים שלנו קרי וכתיב ואף במסרה לא מדכר ליה בהנך דקריין ולא כתיבין: אלי דהגורן. ברות נמי הוא ותאמר אליה כל אשר תאמרי אלי אעשה והפסוק שאחריו ותרד הגורן ותעש ככל אשר צותה חמותה וקרי ליה אלי דהגורן אף על גב דהאי קרא ליכא הגורן כיון דסמיך ליה פסוק דלאחריו: אלי דהשעורים. ברות נמי הוא ותאמר שש השעורים האלה נתן לי כי אמר אלי [אלי] קרי ולא כתיב: כתיבן ולא קריין נא דיסלח. במלכים בהשתחויתי בית רמון יסלח נא ה' לעבדך כתיב נא ולא מיקרי: את דהמצוה. בסדר ואתחנן כך מצאתי כתוב ולא נמצא בספרים שלנו: ידרוך דהדורך. בסוף ירמיה [ידרך] ידרוך הדורך את קשתו ידרוך שני כתיב ולא קרי: חמש דפאת נגב. בסוף יחזקאל ואלה מדותיה וגו' חמש חמש מאות וארבעת אלפים חמש שני כתיב ולא קרי: אם דכי גואל. ברות ועתה כי אמנם כי אם גואל אנכי האי אם כתיב ולא קרי ובמסרה חשיב כל הני וטפי עלייהו אחריני [במסורת רות] מיהו לא חשיב את דהמצוה אלא את דהנפש דכתיב בירמיה (לח פסוק טז) גבי צדקיהו חי ה' אשר עשה לנו את הנפש הזאת: יט [פסל לך שלך יהא. ושל סנפירין

*) א"ה צ"ל ואת דהמצוה כמו שהוכיח הרב בעל מנחת שי על הפסוק את החתום המצוה וגו' בירמיה לב פסוק יא וע"ש היטב:

עיון יעקב

יט א"ר חמא בר חנינא לא העשיר משה אלא מפסולתן של לוחות. נראה דאתי לאפוקי שלא תאמר שמשה נטל ג"כ חלק מביזת מצרים וכדאיתא במדרש [ילקו"ש] פרשה בהעלותך [רמז תשל"ט] ע"פ [במדבר יב] והאיש משה

עץ יוסף

תהום רבה היה ראוי לכתוב ומשפטיך בוי"ו עכ"ל הרא"ש: זאת דהמצוה. עי' ר"ן ורש"י כתב זאת דהמצוה כתיב בירמיה:

יט שנאמר פסל לך. דמלת לך לא שייך על הלוחות גופייהו שלא למשה לחוד נתנו אלא שפסולתן יהיה לך ומלת פסל אינו מגזרת פסולת דבכל

יד יוסף

א קדושין ל ע"א:

ב שמו"ר פרשה מ"ז ויק"ר פרשה לב קהלת רבה פ' ט' תנחומא סדר כי תשא וסדר עקב פרקי דר"א פרשה מו ירושלמי שקלים פ"ה ספרי פ"א פיסקא קא:

ציונים

משה רבינו ע"ה העשיר מפסולתן של לוחות. רצ"ה ליקוטי מאמרים אות טז ד"ה וכלל.

הפסולת יהא שלך. רבינו בחיי עה"ת דברים ה/מא. אלשיך עה"ת דברים י/א.

ליקוטים

א"ר חמא בר חנינא לא העשיר משה וכו' לא העשיר משה וכו'. יראה פירושו כי מדריגת העושר פסולת של תורה, וכמו שאמרו ז"ל (פסחים דף נ:) עושר וכבוד בשמאלה כי העושר אינו רק קנין גשמי אבל התורה היא קנין אלקי שכלי. ובזה יתורץ מה שאמרו בסמוך אין הנבואה שורה אלא על עשיר מנ"ל ממשה שנאמר פסל לך, והשתא הרי הנבואה היה על משה קודם שנתנה תורה על ידו, אלא פירוש מפסלתן היינו הדבר שנחשב כמו פסולת ומעלת העושר הוא פסלתן של לוחות וכמו דבר שנפסל ונבדל מדבר, כך העושר אל מעלת התורה כי התורה היא אלקית נבדלת מן מדריגת העושר, ודבר זה היה למשה אף קודם שנתנו לוחות אחרונות ניתן למשה מפני שהיה משה מוכן לעשות לוחות אחרונות ולפסול אותם בזה היה למשה מדריגת העושר שהוא פסולת שלהם. והטעם מה שהיו כל הנביאים עשירים גבורים חכמים שכל אלו מעלות הם לפני הנבואה, וכאשר

היו: טוב עין הוא יבורך. זה משה דכתיב ביה [שמות ב] כי טוב הוא: כי נתן מלחמו לדל. אין לחם אלא תורה דכתיב [משלי ט] לכו לחמו בלחמי ואין דל אלא ישראל שנאמר [שופטים ו] וידל ישראל עד מאד]: מתיב רב חסדא ואותי צוה ה' בעת ההיא ללמד אתכם. אלמא דהשם צוהו ללמד את ישראל ומפרקינן ואני לכם. וקרא הכי קאמר ואותי צוה ה' ואני נתתי את לבי ללמד אתכם חקים ומשפטים: למען תהיה לי השירה הזאת לעד. ואי שירה לבדה קאמר מאי סהדותא איכא: פלפולא בעלמא. נתן לו למשה והוא נהג בו טובת עין לישראל:

שֶׁלְּךָ. אָמַר רַבִּי יוֹסֵי בַּר חֲנִינָא: בִּתְחִלָּה לֹא נִתְּנָה תוֹרָה אֶלָּא לְמֹשֶׁה וּלְזַרְעוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (שם) "כְּתָב לְךָ", "פְּסָל לְךָ", מַה פְּסָלְתָּן שֶׁלְּךָ יְהֵא - אַף כְּתִיבָתָן שֶׁלְּךָ יְהֵא. וּמֹשֶׁה נָהַג בָּהּ טוֹבַת עַיִן, וּנְתָנָהּ לְיִשְׂרָאֵל, וְעָלָיו הַכָּתוּב אוֹמֵר (משלי כב) "טוֹב-עַיִן הוּא יְבֹרָךְ, כִּי נָתַן מִלַּחְמוֹ לַדָּל". מֵתִיב רַב חִסְדָּא: (דברים ד) "וְאֹתִי צִוָּה ה' בָּעֵת הַהִוא לְלַמֵּד אֶתְכֶם חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים"? אוֹתִי צִוָּה, וַאֲנִי לָכֶם. (שם) "רְאֵה לִמַּדְתִּי אֶתְכֶם חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים כַּאֲשֶׁר צִוַּנִי ה' אֱלֹהָי"? אוֹתִי צִוָּה, וַאֲנִי לָכֶם. (שם לא) "וְעַתָּה כִּתְבוּ לָכֶם אֶת הַשִּׁירָה הַזֹּאת"? הַשִּׁירָה לְחוּדָהּ. (שם) "לְמַעַן תִּהְיֶה לִּי הַשִּׁירָה הַזֹּאת לְעֵד בִּבְנֵי-יִשְׂרָאֵל"? אֶלָּא פִּלְפּוּלָא בְּעָלְמָא.

מהרש"א

ריז

שלמד לכל ישראל דהא אמר מה אני בחנם וכו' כדאמרינן לעיל אלא שהעשיר מפסולתן וכו' שנאמר פסל לך וגו' מלת לך לא שייך על הלוחות גופייהו שלא למשה לחוד ניתנו אלא שפסולתן יהיה לך ונראה שמלת פסל אינו טפל מגזרת פסולת בכל מקום דהיינו דבר טפל לגבי עיקר דה"נ דבר הנקצץ מבחוץ מן הלוחות שהיו סנפירין היה הפסולת מן עיקר הלוחות שהיה בפנים שניתן לכלל ישראל וק"ל: מה פסולתן וכו'. דכתוב לך מצד עצמו אינו מוכרח להיות כתבן שלך אלא שיהיה הספר שאתה כותב משלך כמו [ויקרא ט] קח לך עגל וגו' וכן [במדבר י] עשה לך חצוצרות שדרשו בו שיהיו משלך אבל גבי פסל לך שהיו סנפירין א"א לומר בו משלך אלא שיהיה פסולתן שלך ה"נ כתוב לך שנאמר בפרשה הסמוכה לו נלמד מעניינו דר"ל נמי הכתב יהיה שלך שלא נתנה תורה אלא למשה והוא נהג בה טובת עין וכו' טוב עין הוא וגו' וסיפא דקרא כי נתן מלחמו וגו' היינו לחמה של תורה ופרכינן ואותי צוה ה' וגו' ללמד אתכם וגו' הא ודאי דנתינת מצות התורה היה לכלל ישראל ולא קאמר נמי מעיקרא דלא נתנה אלא למשה וכו' אלא דהיינו לימודה מן הכתב לא יהיה אלא שלך ולכך לא פריך אלא מהני קראי ואותי צוה ה' ללמד וגו' ראה למדתי וגו' כאשר צוני וגו' דמוכח דגם לימודה ניתן לכל ישראל ומשני ואותי צוה ה' וכו' ופריך ועתה כתבו לכם את השירה דמשמע הלימוד מתוך הכתב ניתן ג"כ לכלל ישראל ומשני אלא פלפולא בעלמא שהוא הלמוד מתוך הכתב ע"י הבנת דבר מתוך דבר כפרש"י וכאילו הוא דבר מבחוץ הוא ניתן למשה ולזרעו לחוד דומיא דפסולתן שלך שהוא דבר מבחוץ. ופי' הר"ן למען תהיה לי השירה הזאת לעד וגו' ואי שירה לבדה קאמר מאי סהדותא עכ"ל והוא דחוק דודאי בשירה שמדברת בפורענות אם יעברו על התורה מקרי שפיר עדות להם

עיון יעקב

עניו וכו' מדכתיב גם האיש משה גדול מאד שבחוהו למשה בדבר זה כדאיתא בפ"ק דסוטה [יג.] חכם לב יקח מצות [משלי י] שכל ישראל היו עוסקין בביזה ומשה עסק בעצמות יוסף להכי קאמר שלא העשיר משה אלא מפסולתן של לוחות ולא מהביזה: **לא נתנה התורה אלא למשה ולזרעו שנאמר כתב לך פסל לך.** וכל זה היינו בלוחות שניות אחר החטא אבל קודם החטא ניתנה התורה לכל ישראל וכדכתיב סוף פרשת משפטים [שמות כד] ואתנה לך את לוחות האבן והתורה והמצוה אשר כתבתי להורותם ולפי דמסיק הש"ס דפלפולא בעלמא ניתנה למשה נ"ל הטעם כפשוטו דהא קודם שנשתברו הלוחות לא היה שכחה בישראל כדאיתא בעירובין דף נ"ד דאלמלא לא נשתברו לוחות הראשונות לא נשתכחה תורה מישראל ואם כן לא היה צריך לפלפולא משא"כ אחר שבירת הלוחות שהיתה השכחה צריכין אנו לפלפולא וכדאיתא בכתובות פרק הנושא [קג:] גבי רבי חנינא דאי משתכח תורה מישראל מהדרנא לה מפלפולא וכן מצינו בעתניאל בן קנז שהזכיר שלש

עץ יוסף

מקום דהיינו דבר טפל לגבי עיקר דהכא נמי דבר הנקצץ מבחוץ מן הלוחות שהיו סנפירין היה הפסולת מן עיקר הלוחות שהיה בפנים שניתן לכלל ישראל אלא פי' פסל לך תחתוך סביב סביב כדי לעשות מרובע ואותן החתיכות יהיה שלך ומ"ש לא העשיר משה אלא וכו' בא למעט שלא תאמר שנתעשר מביזת מצרים משום שעסק אז בעצמותיו של יוסף ולא עסק לשאול כסף וזהב ושמלות אלא העשיר מפסולתן של לוחות ועיין שמו"ר

פמ"ו: **טוב עין הוא יבורך.** זה משה דכתיב ביה [שמות ב] כי טוב הוא כי נתן מלחמו לדל [משלי כב] אין לחם אלא תורה דכתיב [שם ט] לכו לחמו בלחמי ואין דל אלא ישראל שנאמר [שופטים ו] וידל ישראל עד מאד (הרא"ש): **אלא פלפולא בעלמא.** הבנת וחריפות נתן לו למשה והיינו דקאמר לעיל אף כתיבתן שלך כי כל החכמה והשכל רמוזים בכתב התורה בצורות האותיות ומשה נהג בה טובת עין לישראל ונתנה להם ג"כ (הרא"ש):

ציונים

א"ר יוסי בר חנינא מתחלה לא ניתנה תורה וכו' משה נהג בה טובת עין והנחילה לישראל. מהר"ל תפארת ישראל עמ' קנד. יערות דבש ח"א דרוש ח ד"ה וזהו. דרשות חת"ס דף שצט ע"א. משך חכמה שמות לד/כז, ויקרא י/י, במדבר לו/יג. מכתב מאליהו-א 223, ג 53. משנת רבי אהרן ח"א לח. שיחות מוסר כג ל"א, ב ל"ג

אי שירה לחוד מאי עדות איכא. משנת רבי אהרן ח"ג ז.

ליקוטים

ניתנה לנביאים מעלה האחרונה הוא הנבואה כ"ש שיהיה להם המעלה שהיא לפני זה ופחות מזה, ולכך במה שהיה מרע"ה מוכן אל הנבואה והוציא את ישראל בשביל זה ניתנה לו ג"כ העושר שהוא קודם זה, ולפיכך העשיר משה מפסלתן, שקבל עם התורה זה העושר הדבר זה פעולת התורה (מהר"ל חידושי אגדות):

אלא פלפולא בעלמא. יש להעיר דמאחר דהפלפול ניתן למשה רבינו ע"ה ההוא נהג טובת עין לתתו לישראל א"כ נראה שאין חיוב לישראל לפלפל בתורה דזהו מתנת משה רבינו ע"ה ומי שאינו מפלפל אין בו חטא. והרי אמרינן בשבת דף ל' כי בעוה"ב שאול ישאלו פלפלת בחכמה נראה שהפלפול חיוב הוא. ואפשר היה לומר דמשה רבינו ע"ה אדון הנביאים ורבן של ישראל איש האלהים ומלך נתנו לישראל הפלפול ורצה את בני ישראל שיפלפלו בתורה. א"כ השתא מי שאינו מפלפל עובר על צווי רבו ונביא הגדול ומלך וענוש יענש ומשו"ה שואלים הלכו לו פלפלת בחכמה להודות דהגם כי לא צוה

ונראה דה"ק כיון דגם השירה שאינה רק לעד היא בכלל הכתיבה והלימוד כדכתיב ועתה כתבו לכם וגו' ולמדה את בני ישראל וגו' מכ"ש שמצות התורה שנלטוו הוא בכלל הכתיבה והלימוד לכולם וקרא ה"ק גם השירה שאין בה צורך כ"כ למצות התורה כתבו אותה בכלל התורה ולמדו אותה בכללה שגם יש צורך בה שתהיה לעד וכו' ודו"ק:

שם כ *א **אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן**: אֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַשְׁרֶה שְׁכִינָתוֹ אֶלָּא עַל גִּבּוֹר, וְעָשִׁיר, וְחָכָם, וְעָנָיו, וְכֻלָּם מִמֹּשֶׁה. גִּבּוֹר - דִּכְתִיב (שמות מ) "וַיִּפְרֹשׂ אֶת הָאֹהֶל עַל הַמִּשְׁכָּן", וְאָמַר (רַב) [מַר]: ב מֹשֶׁה רַבֵּנוּ פְּרָשׂוֹ, וּכְתִיב (שם כו) "עֶשֶׂר אַמּוֹת אֹרֶךְ הַקָּרֶשׁ" וגו'. וְאֵימָא דַּאֲרִיךְ וְקַטִּין! אֶלָּא מִן הָדֵין קְרָא, דִּכְתִיב (דברים ט) "וָאֶתְפֹּשׂ בִּשְׁנֵי הַלֻּחֹת, וָאַשְׁלִכֵם מֵעַל שְׁתֵּי יָדָי, וָאֲשַׁבְּרֵם (לְעֵינֵיכֶם)", וְתַנְיָא: ג הַלּוּחוֹת - אָרְכָּן שִׁשָּׁה, וְרָחְבָּן שִׁשָּׁה, וְעָבְיָן (שִׁשָּׁה) [שְׁלֹשָׁה]. עָשִׁיר - דִּכְתִיב (שמות לד) "פְּסָל לְךָ" - פְּסָלְתָּן שֶׁלְּךָ יְהֵא. חָכָם - רַב וּשְׁמוּאֵל דְּאָמְרִי תַּרְוַיְיהוּ: ד חֲמִשִּׁים שַׁעֲרֵי בִינָה

כ [אין הקב"ה משרה שכינתו. בקביעות]: עשר אמות ארך הקרש. אלמא משה גבוה י' אמות היה וכיון שהיה גדול כל כך מסתמא גבור היה: אריך וקטין. ארוך בקומה וקטין בכח:

כ וכולן ממשה וכו'. כיון שהיו במשה אלו מעלות נימא ג"כ בשאר נביאים מדכתיב [דברים יח] נביא מקרבך מאחיך כמוני וגו' ולפי שאלו המעלות גבור חכם עשיר הם המעלות הגדולות בעיני הבריות כמו שכתב החכם אבן תבון בהקדמת ח' פרקים ראוי שלא יחסר מהם נביא שליח השם והוסיף לו במדות שלא יתגאה בכל אלו ג' מעלות אבל שיהיה ג"כ עניו אבל אלו המעלות כמשה ושאמרו [ב"ב יב.] חכם עדיף מנביא ודאי דכל נביא ג"כ חכם הוא אלא דה"ק דמעלת החכמה עדיפא מנבואה ועו"ל דחכם עדיף מנביא היינו בחכמת התורה משא"כ חכם דהכא היינו במילי דעלמא דומיא דאיך ועיין מ"ש בזה בפ"ק דבבא בתרא וק"ל: ודלמא דאריך וקטין וכו'. וכתב הרא"ש תימה אמאי לא יליף מקרשים ויקם את המשכן עכ"ל ולאו קושיא היא דע"כ פירושו נראה (במקומו) [כמקימו] אבל הוא קם מאליו בנס מדכתיב לקמיה [שמות מ] הוקם הוקם מאליו משמע כדאיתא בתנחומא [פקודי סי' ח] ועיין פרש"י בחומש וק"ל: ואשברם ותניא וכו'. מההיא דפרשת כי תשא וישלך מידיו את הלוחות וישברם וגו' אינו מוכח שבכח השליכו לארץ מידו נשברו אלא שאחר שהשליכן לארץ שברן בכלי ברזל אבל בהאי קרא שנינה לומר שתפשם בב' ידיו אחר שהיה נושאן בידו אחת משמע דלכך תפשם בב' ידיו כדי להשליכן בכח כדי לשברן בהשלכה זאת וזה מורה על גבורתו ששברן בהשלכה בעלמא גם שהיו סנפירין ועוביין שלשה וק"ל: חמשים

יד יוסף

א שבת נב ע"א ושם חשב ובעל קומה במקום ועניו שחשב כאן ול"ע ועי' בספר שבות יעקב מירון ע"ז ועי' מהר"י מינך:
ב בכורות מד ע"א:
ג ב"ב יד ע"א שמו"ר פמ"ז אבל בתנחומא כי תשא סימן לז ובילקוט שם ובירושלמי פ"ד דתענית איתא ורחבן שלשה וכמ"ר פ"ד איתא ורחבן ששה:
ד ר"ה כא ע"ב ע"ש:

ציונים

אין הקב"ה משרה שכינתו אלא על גבור ועשיר וחכם. בינה לעתים דרוש יד ד"ה ואשר. אלשיך עה"ת ויקרא כא/ח. רצ"ה דובר צדק נר מצוה מ"ע א' ד"ה וזה, ישראל קדושים אות ו ד"ה וזהו. משך חכמה בראשית מא/לט, שמות ג/יא. תורה תמימה במדבר יב/ג. שיחות מוסר כא ל"א, יג כח ל"ב.

לוחות ארכן ו' טפחים. תורת העולה ח"א פכ"ב. עקידה שער נד. מהר"ל נצח ישראל עמ' לא, תפארת ישראל עמ' קא.

ליקוטים

הקב"ה לפלפל אם לא פלפל הנה האש והעצים כי ביזה ועבר על צווי משה רבינו ע"ה. אמנם יותר נראה לומר דאיכא תרי גוני פלפול. האחד הוא לאחר שידענו שהדין כך הוא מהקבלה או מדקדוק הכתוב ואין ספק בדין כלל ועם כל זה שקיל וטרי משום יגדיל תורה דהלמא כוונת הפירוש כך או דמ"ש נדון זה מאחר ומותיב ומפרק ומעין דוגמא פרי עץ הדר דידעינן וודאי מהקבלה דהוא אתרוג וכך הוחזקו שנות דור דור ליקח אתרוג ועכ"ז שקיל וטרי הש"ס מנ"ל דהוא אתרוג ואימא פלפלין וכיוצא והוא להכריח הקבלה ולדיוקי

חידושי גאונים

כ אמר רבי יוחנן אין הקב"ה משרה שכינתו אלא על חכם גבור ועשיר ועניו וכולם ממשה וכו'. הרב הר"י אלבו והאלבלידי הרעישו בקול על זה המאמר הלא כבר נמצא זמן נביאים אשר לא היו במדרגות הללו בזמן הבית ולא היה להם מדרגות הללו והגיעו לנבואה ורוח הקודש והיותר פלא כי בצאת ישראל ממצרים אז שש מאות אלף רגלי העם לא די שזכו לנבואה אבל זכו למדרגה היותר גבוה מהנבואה והוא מדרגת פנים בפנים כאשר אמר משה רבינו ע"ה [דברים ה] פנים בפנים דיבר ה' עמכם. והאם כולם היו להם אלה המדרגות חכם ועשיר וכו'. אבל שמע תמצית דבריהם עם תוס' ביאור משלנו כפי שחננו השם והוא כאשר אנחנו רואים

עיון יעקב

מאות הלכות שנשתכחו בימי אבלו של משה לזה ניתן מתנה זאת למשה לבדו והוא נהג בה טובת עין ונתנה לישראל וזה אפשר הכוונה תורה צוה לנו משה מורשה [דברים לג] בירושלמי [ב"ב פ"ח ה"ב] מורשה אינו אלא פגם דכל מה דאתלעי את משכח להכי צוה לנו משה פלפולא דידיה וק"ל:

כ אין הקב"ה משרה שכינתו אלא על גבור וחכם ועשיר ועניו וכולם ממשה. פירש הרא"ש בקביעות לכאורה קשה מנלן דאע"ג דמצינו מעלות אלו במשה מכל מקום אפשר דאף אם לא היה בו מעלות אלו היה שורה עליו השכינה כיון שאין זה שבח מעשיו רק שכן הוא בתולדה אכן במדת הענוה מצינו בפ' בהעלותך בתר דכתיב

הרי"ף

כ אין הקב"ה משרה שכינתו וכו'. וקשה מנ"ל עיכובא דאע"פ שנמצאו במשה רבינו כל אותם התנאים מנין לנו למי שאין בו כל המדות הללו שלא ישרה הקב"ה שכינתו ואפשר לומר מדכתיב במשה [דברים יח] נביא מקרבך מאחיך כמוני יקים לך ה' משמע דצריך להיות כמשה ממש: **חכם רב ושמואל דאמרי תרווייהו חמשים שערי בינה וכו'.** תימה דלילף גבור מדכתיב

ענף יוסף

כ אמר רבי יוחנן אין הקדוש ברוך הוא משרה שכינתו אלא על גבור חכם ועשיר וכו'. כתב בספר הברית בלי ספק לדעתי שאין הכוונה במלת חכם שיודע כל התורה כולה וכל החכמות כי גם זה אינו ביד

עץ יוסף

כ ואתפוש בשני הלוחות. אחר שהיה נושאן בידו אחת כדי להשליכן בכח כדי לשברן בהשלכה זאת וזה מורה על גבורתו ששברן בהשלכה בעלמא גם שהיו סנפירין ועוביין ששה (רש"י):

שערי בינה וכו' נתנו למשה חסר אחד וכו'. בסוף פרק קמא דראש השנה [דף כא:] יליף ליה מדכתיב [תהלים יב] בעליל לארץ מזוקק שבעתים שבע שבעיות דהיינו מ"ט טעמי התורה ושאר כל החכמים לא הגיעו למעלה זו בחסר אחת כדאמרינן בעירובין [דף יג:] במעלת תלמיד רבי מאיר שלא היה בדורו כמותו והיה יודע על כל דבר טומאה מ"ח טעמים ועל כל דבר טהרה וכו' עיין שם: [ותחסרהו מעט מאלהים וגו'. כל אותו המזמור נדרש בפרק רבי עקיבא [שבת דף פח:] על משה בשעה שעלה למרום וכו' ע"ש]:

נִבְרְאוּ בָּעוֹלָם, וְכֻלָּם נִתְּנוּ לְמֹשֶׁה, חוּץ מֵאֶחָד, דִּכְתִיב (תהלים ח) "וַתְּחַסְּרֵהוּ מְעַט מֵאֱלֹהִים (וְכָבוֹד וְהָדָר תְּעַטְּרֵהוּ)". עָנָיו - דִּכְתִיב (במדבר יב) "וְהָאִישׁ מֹשֶׁה עָנָו מְאֹד (מִכֹּל הָאָדָם אֲשֶׁר עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה)".

חוץ מאחד. ידיעת השם יתעלה על אמתתו כדכתיב ותחסרהו מעט מאלהים:

חידושי גאונים

שבזריחת השמש נגד חלון הבית יהיה המקום המכוון נגד החלון שם יזריח מאור השמש ואינו באפשרות שזה המאור יזריח תחת המטה או תחת הספסל במקום אשר אינו מכוון נגד החלון. אולם אם חפץ תחפוץ עכ"ז להכניס זה המאור במקום אשר אינו מכוון הלא עשה תעשה תחבולה להעמיד באמצע מראה מלוטשת דבר אשר יתפיס עליו אור זיוו וזהרו ובאמצעות המראה יתהפך זוהר השמש אל מקום החשוך בהתהפכות המראה ויאיר המקום החשוך ההוא בהתהפכות המראה מה שלא היה מאיר קודם לזה כן הוא בענין הנבואה כי להורדת השפע הנבואה על איש מהאנשים אי אפשר ולא יצוייר כלל רק בשתהיינה לו אלה הד' המדרגות הקודמות והוא חכם ועשיר ובזולת אלה המדרגות הוא כמו מקום חשוך אשר אינו מכוון נגד חלון הבית ולא יזהיר עליו זוהר השמש. אמנם כשהושפע כבר על איש אחד שפע רב בנבואה הוא כמו מראה מלוטשת אשר באמצעותו מתהפך על האנשים הבלתי מוכנים לנבואה כי האיש המושפע עליו שפע רב בנבואה הוא כמו מראה מלוטשת ובאמצעותו מתהפך עליהם זיוו אור הנבואה ולזאת במעמד הר סיני היה אדונינו משה רבינו ע"ה עומד בין ה' ובין העם והיה כמו מראה המלוטשת אשר באמצעותו נתהפך עליהם מאור זיוו עליהם. ראה כי הכתוב ביאר זאת פנים בפנים דיבר ה' עמכם בהר וגו' אנכי עומד בין ה' וביניכם (דברים ה) ר"ל זאת המדרגה הגדולה אשר זכיתם להיות פנים בפנים דיבר ה' עמכם. הסיבה היה לזה כי אנכי עומד בין ה' וביניכם והייתי כמראה המלוטשת וכמדובר וזו הסיבה אשר הנבואה היתה בזמן שבהמ"ק קיים ורוב העם הקדושים

הרי"ף

[שמות לב] ושני לוחות העדות בידו ותניא הלוחות ארכן וכו' ולמה הוכיח זה מואתפוש בשני הלוחות שהוא בשבירתם ולא הביא מהבאתם וראיתי כתוב בתוספות והוצרך לחבטן בקרקע כח גדול דמשמע דיליף ממה שהשליכן וחבטן שצריך כח גדול וע"ק דמהיכא דיליף עשיר מפסל לך פסולתן שלך לילף נמי חכם מדכתיב [שם לד] כתוב לך כתיבתן שלך יהא ונהג טובת עין ונתנה לישראל וגם לפי המסקנא דפלפולא יהב ליה ונהג בה טובת עין ונתנה לישראל מוכח שהיה חכם משה ולמה אצטריך דרב ושמואל דאמרי נ' שערי בינה וכו'. ונראה לומר דלא יליף מהאי דכתיב ושני לוחות העדות בידו משום דהכתב של הלוחות היה סובלן ובכח הקדושה היו נשואות מאליהן אבל כשפרח הכתב מהן נתייקרו הלוחות בידו דכתיב ואתפוש בשני הלוחות מוכח שפיר שהיה גבור ויכול לסובלן בידו והא דלא יליף חכם מכתוב לך הוא לפי שמשה נהג בטובת עין ונתנה לישראל ונמצא לפי זה שכל ישראל היו ראוים להשראת שכינה לכך פי' חכם הם מ"ט שערי בינה שנמסרו למשה מה שלא נמסרו לשאר ישראל ולכך לא השרה הקב"ה שכינתו אלא על משה בלבד ואע"פ שמצינו ששרתה שכינה על כמה מחכמי ישראל מ"מ אין הקב"ה משרה שכינתו בקביעות אלא על מי שיש בידו ד' תנאים הנזכר במשה וכן פירש הרא"ש ז"ל אין הקב"ה משרה שכינתו בקביעות:

עיון יעקב

[במדבר יב] והאיש משה עניו מאד מכל האדם וגו' כתיב ויאמר ה' פתאום פרש"י להודיעם שיפה עשה משה שפירש מן האשה מאחר שנגלה עליו השכינה תדיר וכן כתיב אחריו לא כן עבדי משה וגו' הרי משמעות המקרא דמכח מדת ענוה זכה לנבואה זו בקביעות ועל זה שפיר קאמר הש"ס דאף אם יש לאדם אחר גם כן מדה זו לענין ענוה כמו משה מ"מ אין זו מעלה כל כך כיון דאין לו להתגאות בשאר מעלות משא"כ משה רבינו ע"ה שהיו בו שבח מעלות אלו שהיה גבור וחכם ועשיר והיה לו להתגאות ולהתפאר במעלות אלו ואפ"ה היה עניו לכך זכה שהשכינה שרתה עליו בקביעות ולהכי קאמר שפיר אין השכינה שורה עליו בקביעות אלא על ידי שיהיו בו כל המעלות כמו משה ואפילו הכי הוא עניו וזה וכולם ממשה:

ענף יוסף

האדם ובבחירתו כי התורה ארוכה מארץ מדה ורחבה מני ים ולא איתו אנש על יבשתא די מדרהון עם בשרא די מילתא כדנא יוכל להשיג אפילו מי שנאמר בו ויחכם מכל האדם (מ"א ד) אמר אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני (קהלת ז) ואפילו משה רבינו שער החמשים לו ננעלו ולכן בלי ספק שהכוונה בתנאי חכם הוא שצריך שידע תורה וחכמה האפשרי בטבעו להשיג ואשר במזגו לדעתו עד שיקרא חכם ונמנה בין חכמי דורו אף אם ימצא בדורו יותר גדולים ממנו בתורה ובחכמה עכ"ל:

ליקוטים

מקרא וכמו שכתב הרמב"ם בהקדמתו לפירוש המשנה. ועל חלק פלפול זה וכיוצא בו הוא דאמרינן שניתן למשה רבינו ע"ה והוא נתנו לישראל דפלפול זה וכיוצא בו לא נצרך למעשה כי ידענו הדין בודאי. אמנם כי יקרא ספיקא דדינא וכן לדבר דלא ידענו הדין ואז שקלו וטרו במדות שהתורה נדרשת ומביאין ראיות מדינים אחרים עד יצא כנגה צדקת הדין ההוא וזה הפלפול מעיקר התורה שנתנה לנו וחיובא רמיא על כל ישראל בפלפול זה ועל זה שואלים ליום הדין פלפלת בחכמה להוציא לאור העלם דבר (פתח עינים):

(בעמ' קודם) **אמר רבי יוחנן אין הקדוש ברוך הוא משרה שכינתו אלא על חכם ועשיר גבור ובעל קומה וכולם ממשה וכו'.** יש לדקדק דמה דמות לשאר נביאים עם משה ומאי תלמודא שאני משה דכתיב [דברים לד] ולא קם נביא עוד בישראל כמשה ואמטו להכי במעלו"ת אח"ז ואימא דשאר נביאי לאו הכי. ותו יש להעיר אמימרת רבי יוחנן בסמוך דכל הנביאים עשירים היו ויליף ממשה שמואל עמוס ויונה ואמאי אצטריך להכי והרי בהך מימרא קמא כללא כייל דאין הקדוש ברוך הוא משרה שכינתו בקביעות אלא על חכם גבור ועשיר. ונראה דחדא מתרצא בידך חברתה דסבר רבי יוחנן דכי היכי דמעלת העושר אשכחן ללהקת נביאים ילמוד סתום מן המפורש דגם שאר מעלות דאשכחן במשה מסתמא הכי הוו בשאר נביאי אלא דלענין החכמה והענוה מדרגות מדרגות יש הדרך כלל סתם נבי"א לבב חכמה ועקב ענוה ואולם יש חכם ועניו יותר מחבירו כי כמה

כא אי בלא אגרא לאפוקי ממאן וכו'. ולא ניחא ליה לתלמודא למימר דרבותיה דלא שקיל אפילו כשהלך לגורס כתרגומו ולא חמרא דחד מנהון שחרית וכפי' המפרשים דא"כ עיקר חסר מן הספר אך קשה דקאמר אלא אפי' באגרא מאי קאמר בהא להקב"ה שהיה לו עושר ולא היה צריך לחמורס כפי' התוס' והר"ן שפירש דאפי' באגרא שלא היה נהנה משל אחרים עכ"ל לא יתכן דא"כ מהיכא מוכח דעשיר היה גם קשה בשכר מאי הנאה איכא ואפשר לומר כפי' התוס' שאמר להקב"ה כן מחמת שע"י שלא נשאתי חמור אחד מהם אפילו בשכר רואים בעשרי שאיני צריך להם ואומרים אלי שאני מסתכר עליהם מחמת זה פריך דלמא משום דעני הוה וקאמר להקב"ה מחמת שאינו שוכר מהם חמור משום עניות אומרים אלי שאין ראוי לעני כזה להסתכר עלינו ומסיק אלא מן פסל לך וכו' וא"כ על כרחך הא דאמר לא חמור אחד מהם היינו אפי' בשכר וכדקאמר לקמן בפשיטות דאילו במשה וכו' לא חמור וגו' דאפילו בשכר וכן יש לפרש גבי שמואל ועוי"ל דה"ק דאפילו בשכר לא לקחתי מהם בעל כרחם לגורכס כדרך השחור ומ"מ שמעינן מיניה דעשיר היה שהיה לו לשכור חמור וגדול ממנו בשמואל דאפי' ברצון לא שכר מהם משום דשמא אין בלבם רצון גמור ופריך ודלמא משום דעני הוה ולא היה לו חמור משלו וקאמר דאפ"ה חמור לא נשאתי וגו' דרך שחוור לגורכס מיהו לפי זה עיקר חסר גם מן התלמוד לפי זה ודו"ק: לאפוקי ממאן דשקיל בחנם אלא וכו'. יש לדקדק דא"כ תקשי ליה דלאמר נמי את מי עשקתי וגו' ומי לאפוקי ממאן דעשק ומאי רבותיה ויש לייסב דעושק היינו שכר פעולת אדם וכמ"ש [דברים כד] לא תעשוק שכר שכיר

שם **כא** * א **אָמַר** רַבִּי יוֹחָנָן: כָּל הַנְּבִיאִים כֻּלָּם עֲשִׁירִים הָיוּ. מְנָא לָן? מִמֹּשֶׁה, וּמִשְּׁמוּאֵל, וּמֵעָמוֹס, וּמִיּוֹנָה. מִמֹּשֶׁה - דִּכְתִיב (במדבר טז) "לֹא חֲמוֹר אֶחָד מֵהֶם נָשָׂאתִי". ב אִי בְּלָא אַגְרָא, לְאַפּוּקֵי מַאן דְּשָׁקִיל בְּלָא אַגְרָא! אֶלָּא אֲפִלּוּ בַּאֲגְרָא. וְדִלְמָא מִשּׁוּם דְּעָנִי הֲוָה! אֶלָּא מִ"פְּסָל לְךָ" - פְּסָלְתָּן שֶׁלְּךָ יְהֵא. מִשְּׁמוּאֵל - דִּכְתִיב (ש"א יב) "הִנְנִי עֲנוּ בִי נֶגֶד ה' וְנֶגֶד מְשִׁיחוֹ, אֶת שׁוֹר מִי לָקַחְתִּי, וַחֲמוֹר מִי לָקַחְתִּי" וְגוֹ'. אִי בְּחִנָּם, לְאַפּוּקֵי מַאן דְּשָׁקִיל בְּלָא אַגְרָא! אֶלָּא דַּאֲפִלּוּ בְּשָׂכָר. וְדִלְמָא מִשּׁוּם דְּעָנִי הֲוָה! אֶלָּא מֵהָכָא (שם ז) "וּתְשֻׁבָתוֹ הָרָמָתָה כִּי שָׁם בֵּיתוֹ (וְשָׁם שָׁפַט אֶת יִשְׂרָאֵל, וַיִּבֶן שָׁם מִזְבֵּחַ לַה')", א וְאָמַר רָבָא: כָּל מָקוֹם שֶׁהָלַךְ - בֵּיתוֹ עִמּוֹ. אָמַר רָבָא: גָּדוֹל הָאָמוּר בִּשְׁמוּאֵל, מִמַּה שֶּׁנֶּאֱמַר בְּמֹשֶׁה, דְּאִלּוּ בְּמֹשֶׁה כְּתִיב "לֹא חֲמוֹר אֶחָד מֵהֶם נָשָׂאתִי", דַּאֲפִלּוּ בְּשָׂכָר, וְאִלּוּ גַּבֵּי שְׁמוּאֵל, אֲפִלּוּ בְּרָצוֹן לֹא (שָׂכַר) [שְׂכָרוֹ], דִּכְתִיב (שם יב) "וַיֹּאמְרוּ: לֹא עֲשַׁקְתָּנוּ, וְלֹא רַצּוֹתָנוּ, וְלֹא לָקַחְתָּ מִיַּד אִישׁ מְאוּמָה". עָמוֹס - דִּכְתִיב (עמוס ז) "וַיַּעַן עָמוֹס וַיֹּאמֶר אֶל אֲמַצְיָה: לֹא נָבִיא אָנֹכִי, וְלֹא בֶן נָבִיא אָנֹכִי, כִּי בוֹקֵר אָנֹכִי, וּבוֹלֵס שִׁקְמִים", וּמְתַרְגֵּם רַב יוֹסֵף: "אֲרֵי מָרֵי גִּיתֵי אֲנָא, וְשִׁקְמִין אִית לִי בִּשְׁפֵילָתָא". יוֹנָה - דִּכְתִיב (יונה א) "וַיִּתֵּן שְׂכָרָהּ וַיֵּרֶד"

כא לאפוקי מאן דשקיל בלא אגרא. ולי משתבח היה שלא נטל בלא שכר [דלא הוה גזלן כולי עלמא נמי לאו גזלנין נינהו]: אלא אפילו באגרא. שלא היה נהנה משל אחרים: [דלמא. האי דלא שקיל אפילו באגרא לאו משום עושר דלמא משום דעני הוה ולא הוה ליה משואות ולהכי לא הוה צריך: אלא מהכא. שמעינן דעשיר הוה מפסל לך: ביתו עמו. כלי תשמישו וזה היה מרוב עושר: לא חמור אחד מהם נשאתי. בעל כרחו אפילו בשכר הא ברצון בעלים היה שוכר ואילו גבי שמואל וכו' לא עשקתנו ולא רצותנו שלא היה שוכר לא באונס ולא ברצון]: אפילו ברצון. דזימנין מתרלו משום כסופא ולא ניחא להו:

יד יוסף

א ילקוט ש"א רמז קיג:
ב עי' במ"ר פי"ח שמואל רבתי פי"ד ושמ"ר פ"ד סי' יא:

א ברכות י ע"ב:

ליקוטים

מדריגות יש וכל חד לפי שיעורו השג ישיג לערכו מדרגת הנבואה וגדול אדונינו משה רבינו ע"ה עולה על כולן במעלותיו וגם השגת נבואתו היא נפלאת לעילא מכל ועמ"ש במאמר זה בשבת על דף צ"ב בס"ד (פתח עינים):

גדול הנאמר בשמואל ממה שנאמר במשה. נ"ל ודאי גם משה רבינו ע"ה נזהר בדבר זה, שלא ליקח אפילו ברצון, אך מרוב ענוה שלו לא סיים השבח כולו על עצמו, שלא אמר ולא רצותי אותם. ולכן דקדק רבא לומר גדול הנאמר בשמואל ממה שנאמר במשה, ולא אמר גדול שמואל ממשה, דבאמת גם במשה רבינו ע"ה הוה חסידות זו של הרצון, ולא נאמרה בדבריו (בן יהוידע):

ארי מרי גיתי אנא. פירש מהרש"א ז"ל אף על גב דבאמת נביא היה כונתו לומר לא נביא שקר אנכי, ועדיין צריך להבין איך אומר הפסוק לא נביא אנכי בסתם, דמשמע נביא אמת דהו"ל לא נביא שקר אנכי. ועוד הנביא דקאמר על עצמו היינו ר"ל לא נביא שקר, א"כ איך יבא סיום דבריו שאמר ולא בן נביא אנכי. ונ"ל בס"ד יש עושה עצמו נביא בשקר מסיבת הנאת ממון, שרוצה להתעשר מן המתנות הדורנות שדרכם להביא לנביא, והב' בשביל הנאת הכבוד. אך סיבת הכבוד תהיה על הרוב אם הוא בן נביא אמת, שהיה מתכבד בחיי אביו מכח כבוד אביו. ואם הוא אינו ממלא מקום אביו בנביאות ימנע ממנו הכבוד. הא קשיא ליה טובא, ולכך הוא עושה עצמו נביא בשקר כדי שיכבדוהו. והנה כאן בדבריו יש קושיא, דאמר לא נביא אנכי ולא בן נביא אנכי, תרתי אנכי למה לי, וסגי לומר לא נביא ובן נביא אנכי. אמנם הוא כונתו לומר לא נביא שקר אנכי, יען כי נביא אמת נעשה נביא מן השמים, כמו שנאמר (דברים יח) נביא מקרבך מאחיך כמוני יקים לך ה' אלקיך, כי מן השמים נעשה נביא. אבל נביא השקר הוא עושה עצמו. לכך דקדק לומר לא נביא אנכי, כלומר אין אני נביא בשקר, שאנכי עשיתי עצמי נביא בשביל הנאת ממון להודית, וגם לא בן נביא אנכי, דעל כן עשיתי עצמי עתה נביא בשקר בשביל הכבוד, יען כי בוקר אנכי, דעשיר גדול אני,

חידושי גאונים

זכו בה כי הארון והלוחות והבית הקדוש בעצמו היו כמו מראה המלוטשת וכדמות ניצוץ שמש המתהפך על הבלתי מוכן באמצעות המוכן. עתה ראה זה הדרוש בעצמו הסביר זאת בעל המאמר ר"י אומר אין הקב"ה משרה שכינתו אלא על חכם ועשיר וכו' וכולם ממשה ר"ל הגם כי הגדתי לך היום תנאי ברוח הקודש שצריך דווקא אלה הארבעה מדרגות ובלעדיהם לא ירים איש את ידו להשיג רוח הקודש ויקשה עליך הלא כבר מצאנו ראינו כי האנשים אשר לא היו באלה המדרגות והשיגו רוח הקודש ע"ז אני אומר לך וכולם ר"ל אף אם אין להם אותם המדרגות גם כן יכולים להשיג ממשה ר"ל באמצעות משה וזהו וכולם ממשה כי כל העם השיגו ממתת משה ודו"ק.

(גאון יעקב):

עיון יעקב

כא אמר רבי יוחנן כל הנביאים כולם עשירים היו. משמע דשאר מדות לא היה בהם כמו במשה שהיו גם כן גבור וחכם ועניו כמותו כי לא קם נביא כמשה עוד להיות השכינה שורה עליו בקביעות כדלעיל: **אלא אפילו באגרא.** עיין במהרש"א שמדחיק בזה דמה התפארות הוא זה למשה על שלא השכיר מהם חמורם הן מחמת עושרו והן מחמת עוניו ואין לומר שגבי משה מצינו בפ' שמות [שמות ד] שהרכיב את אשתו ואת בניו על החמור וקי"ל [ב"מ עט:] השוכר את החמור לרכוב עליו איש לא ירכב עליו אשה כדאיתא בחו"מ סימן ש"ח להכי קאמר שלא שכר מהם או לשכור מהם בעל כרחייהו אכן גבי שמואל ליכא למימר הכי ותו גבי שמואל שאמר ואשיב לכם ואי מיירי באגרא איך שייך השבה ואפשר לומר דכוונתם כפשוטו שלא שכרו מהם שלא יאמרו שוויתרו נגדם בדמי השכירות שלא יכלו להעיז נגדם גם הר"ן כתב הטעם כדי שלא יהנה מהם ומהרש"א תמה בשכר מה הנאה איכא ובאמת לק"מ דהא קי"ל [נדרים מב:] המודר הנאה מחבירו לא יקנה ממנו ולא ימכור לו כמבואר ביו"ד סימן רכ"א וע"ש ובסימן רכ"ז שכירות ליומא ממכר הוא ועיין במדרש ילקוט שם מביא הוכחה אחרת ששמואל עשיר גדול היה כיון שאמר ואשיב לכם ע"ש: **אלא מהכא ותשובתו הרמתה כי שם ביתו ושם שפט את ישראל ויבן שם מזבח.** הא דמייתי כל המקרא נראה דפשטיה דקרא כי שם ביתו קאי רק ארמתה וכן פרש"י שם בשמואל ז' בלשון ראשון אבל כפי מה שדרש כל מקום שהלך שם ביתו עמו צ"ל דשם קאי אכל המקומות שסבב וכן פרש"י שם להכי מייתי סוף המקרא דכתיב ושם שפט את ישראל דקאי גם כן אכל המקומות ששפט שם וכן ויבן שם מזבח קאי גם כן אשאר מקומות שהרי גם במצפה הקריב העולה כדכתיב שם בפ' הקודם ע"ש ודו"ק:

הרי"ף

כא ודלמא משום דעני הוה. פירש"י דלמא האי דלא שקיל אפילו באגרא לאו משום עושר וכו' וקשה דא"כ שלא היה לו משואות ומשו"ה לא שקיל אפילו באגרא אם כן במאי משתבח משה ואומר לא חמור אחד מהם נשאתי ויש פתחון פה להשיב לו לפי שלא היה לך מה לישא ועוד צריך לבאר בפשטא דתלמודא מה שבח היה למשה שלא שכר לעצמו באגרא הנה שכרו אתו והרשות נתונה לו. והר"ן פי' שלא היה נהנה משל אחרים וגם זה דוחק כי מה יש בזה אם שכיר הוא בא בשכרו. ואפשר לומר לפירש"י דיליף שהיה עשיר מדלא שכר בהמות של אחרים אלא קנה בהמות משלו מכאן שהיה עשיר ומ"מ יש לו שבח בזה שאם ישכיר היו נושאים לו פנים או בססכום השכירות לאוזולי גביה או להטעין הבהמות יותר מכדי משאן ופריך דלמא לא קנה בהמות כי עני היה ואין לו משואות ולכל אשר אתו יספיק בשכירות ומ"מ היה משבח עצמו שלמעט אשר היה לפניו לא שכר שום חמור להקל מחמורו כדי שלא יתביישו ממנו וישאו לו פנים אלא היה נושאם ע"ג חמורו ומצמצם עצמו לטוענו יותר מדאי. וכפי מאי דאמר לקמן דלא נטל בשכר שלא מרצונם וי"ל דכיון שלא היה לו משאות כי היה עני לא הוצרך ליקח בשכר שלא מרצונם כי לחפציו המועטים לא יבצר למצוא ברצונם ולא לישא מהם בשכר שלא ברצונם. ומדברי הרא"ש ז"ל נראה דגריס ודלמא משום דעניו היה שפי' משום דעניו היה ומנהג חסידות היה שלא להטריח עליהם וגם בזה יש להתבונן מאי קאמר ונראה דיליף ממשה שהיה עשיר שקנה בהמות לכל אשר אתו ולא שכר מאחרים והיה משתבח שלא נשא בשכר והטעין בהמות של אחרים יותר מדאי ופריך דלמא משום דעניו היה ולא רצה להטריח על בעלי הבהמות שמא יתביישו ממנו ולא יקחו ממנו שכר הבהמות ולכך הוכרח לקנות בהמות ולא מחמת עושר זה אפשר לומר לגירסת הרא"ש. ולגירסת הספרים דלמא עני היה אפשר לומר שחזר לחזק מאי דקאמר אי בלא אגרא שדחה לאפוקי ממאן דשקל בלא אגרא ולזה אמר דלמא בלא אגרא והיה עני והיה משבח עצמו דאע"פ שהיה עני ואין בידו לשכור בהמה לא הטיל עצמו על הצבור לומר להם אני פרנס שלכם שאו את חפצי בחמורכם מעט מעט על כל אחד וכן אחז"ל במקום אחר שהנושא בעול צבור הם חייבים לעשות לו כל צרכיו ומשה היה משתבח שבעניותו לא הטריח לשום אחד לשאת את חפציו חנם על הבהמות שלהם: **ותשובתו הרמתה כי שם ביתו כל מקום שהלך ביתו עמו וכו'.** וקשה מנ"ל האי ואין לומר דדריש כי שם ביתו שהוא נתינת טעם אל מ"ש ותשובתו הרמתה ביתו על הגלגל ובית אל והמצפה דא"כ יקשה איך אמר כי שם ביתו ואין בזה טעם ונלע"ד לתרץ שדקדקו חז"ל דהיל"ל ותשובתו לביתו הרמתה ולפי שבכל מקום שהוא הלך שם ביתו אלא להיות שבכל מקום שהולך ביתו עמו לכך לא אמר ותשובתו לביתו הרמתה כי גם במצפה וגלגל ובית אל

וגו' וקאמר את מי עשקתי מלתת לו שכרו על שעבד אצלי אע"פ שהם חייבים לעשות עבודתי בחנם כמ"ש ביומא [עג:] מכאן לת"ח שבני עירו מצווין לעשות מלאכתו ודו"ק: כל מקום שהלך וכו'. דלפי פשוטו דקאי ביתו אהרמתה לא הוה ליה למכתב אלא ותשובתו לביתו הרמתה כמו ויבאו אל ביתם הרמתה גם לכאורה הפסוקים סותרים זה את זה שאמר [שמואל א' ז] והיה מדי שנה בשנה וסבב וגו' ושפט את ישראל וגו' דמשמע בסבובו שפט כל ישראל ובקרא דבתריה אמר ותשובתו הרמתה כי שם ביתו ושם שפט וגו' דמשמע ברמתה בביתו שפטם וע"כ אמרו דכל השנה סבב ובסבובו שפטם ולא היה רק תשובת סבובו בכל שנה הרמתה וקאמר כי שם ביתו בכל מקום שהוא שם בסבובו ששם שפטם ועוי"ל דמשמע דשמואל לא היה לו שום בית ברמה דהא אמו חנה נדרתו וישב שם עד עולם דהיינו נ' שנה שהיה חי מיום שגמלתו ישב בבית ה' וע"כ אמר כי שם ביתו לא קאי רק על כל מקום שהיה סבובו שם ששפט בו ישראל היה ביתו עמו ודו"ק: ולא רצותנו וגו'. דלפי פשוטו מלשון רצץ יהיה חסר צ' שניה וע"כ דרשוהו מלשון רצון ויש לדקדק אמאי לא מייתי קרא דלעיל מיניה דקאמר נמי שמואל את מי עשקתי ואת מי רצותי וגו' וי"ל דהא נמי בכלל גדול שנאמר בשמואל יותר משנאמר במשה דלשמואל הודו כל ישראל על דבריו שא"ל לא עשקתנו ולא רצותנו שלא מצינו כן במשה שהודו על דבריו ודו"ק: ארי מרי גיתי אנא וגו'. כפרש"י שם דאי בוקר רועה בקר ובולס שקמים פועל שמחפש שקמים קאמר קרא מאי לא נביא אנכי וגו'

בָּהּ לָבוֹא עִמָּהֶם תַּרְשִׁישָׁה מִלִּפְנֵי ה'", וְאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: שֶׁנָּתַן שְׂכָרָהּ שֶׁל סְפִינָה כֻּלָּהּ, וְאָמַר רַבִּי רוֹמָנוּס: שְׂכָרָהּ שֶׁל סְפִינָה הָיָה אַרְבַּעַת אֲלָפִים דִּינְרֵי זָהָב.

שם **כב** *[א] וְאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: בַּתְּחִלָּה הָיָה מֹשֶׁה לָמֵד תּוֹרָה וּמְשַׁכְּחָהּ, עַד שֶׁנִּתְּנָה לוֹ בְּמַתָּנָה, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות לא) "וַיִּתֵּן אֶל מֹשֶׁה כְּכַלֹּתוֹ לְדַבֵּר אִתּוֹ בְּהַר סִינַי, שְׁנֵי לֻחֹת הָעֵדֻת כְּתֻבִים בְּאֶצְבַּע אֱלֹהִים".

מהרש"א

שהרי נביא היה אלא דה"ק לא נביא שקר אנכי שמבקש שכר להנאה שהרי בוקר אנכי גו' דהיינו שאני עשיר כדמתרגם ואיני צריך לשכר זה וק"ל: שכרה של ספינה כולה וכו'. דהכי משמע לישנא דשכרה ומה שנתן הוא כל שכרה יש לפרש כדרך הבורח שמקדים עצמו בדרכו והספן עדיין לא היה מוכן כ"כ ועדיין לא קיבל שכרו מאנשים שבאו לילך ג"כ תרשישה והוא הקדים לתת שכר כולם ולקבל אח"כ מהם השכר והכי משמע קרא שהקדים ומיהר את הספן דכתיב וימצא אניה באה תרשיש ויתן שכרה וירד בה וגו' דמשמע מיד שבאה מתרשיש וקודם שירד בה לא נתן להשהותה שם ונתן שכרה והחזירה לילך לתרשיש וק"ל: **כב עד שנתנה וכו'.** לפי שא"א לדעת אנושי לקבל כל מצות התורה תוך זמן מועט כזה מ' יום כפרש"י בחומש ולהכי קאמר ר"י שהיה לומד ומשכחה שתקפה עליו משנתו אלא שמתנת אלהים היה לו שתקוים בידו ולא תשתכח וע"ז אמרו [ילקו"ש קרח רמז תשנב] בשכר שקראוך אדם לקחת מתנות למדו לומר כן ע"פ מ"ש במדרש ככלתו חסר כתיב שנתן לו הקב"ה התורה כחתן הנותן לכלה הקידושין שנותן בעין יפה ומתנה שלא להחזיר וכן פרש"י בחומש אך מה שפירש הכלה היא התורה

הרי"ף

היה ביתו עמו ולכך אמר ותשובתו הרמתה דכיון שבכל אותם המקומות היה לו בית לא שייך לומר ותשובתו אלא בערך העיר שהיא הרמתה כשהולך הבית שם בכל אותם המקומות היה ביתו ואיך נאמר ששב אל ביתו. עוד יש לבארו כפשוטו כי שם ביתו ברמה ויליף הכי דהיל"ל ותשובתו לביתו הרמתה אלא להיות שבכל מקום שהיה הולך ביתו עמו והוא היה מסבב כל אותם המקומות למה ייחד החזרה הרמה כי גם יצדק לומר שחזר לגלגל או המצפה כיון שהוא היה סובב ממקום למקום וחוזר להם ולמה ייחד תשובתו הרמתה אלא לפי ששם עיקר ביתו אבל בשאר המקומות היה מוליך ביתו מהרמתה ולכך יוצדק לומר ותשובתו הרמתה: **אמר רבא גדול הנאמר בשמואל וכו'.** דאפילו ברצון לא שכר פירש"י ז"ל אפילו בשכר הא ברצון בעלים היה שוכר ואילו שמואל לא היה שוכר לא באונס ולא ברצון. וקשה דמשמע דמשה שאמר לא חמור אחד מהם נשאתי הוא בשכר באונס שלא ברצונם ומה שבח הוא בזה שלא נטל בהמות של אחרים שלא ברצונם והרי לכו"ע אסור לעסוק בבהמה של אחרים אפילו בשכר כיון שאין רצונם בכך וצריך לומר דכיון שהיה משה פרנסן של ישראל ועליו מוטל כל צרכיהם היה בדין ליטול בהמתם לשאת כל חפציו וכ"ש בנתינת שכר אפילו באונס ולכך שבח שבחים הוא לו שלא נטל באונס בשכר:

עיון יעקב

כב ואמר רבי יוחנן בתחלה היה משה למד תורה ומשכחה עד שניתנה לו במתנה. עיין בהר"מ אלשיך פ' כי תשא שמקשה דלמה לא נתן לו מיד במתנה ולמה המתין כל מ' יום ולמד עמו הרבה פעמים ושכח ע"ש ואפשר לומר ללמוד ממנו דורות הבאים שלא יגעתי ומצאתי אל תאמין אלא יגעתי ומצאתי שהרי משה אדון הנביאים לא זכה למתנת התורה עד שיגע עצמו כל מ' יום בלי אכילה ושתיה ואז מצא טוב זו תורה וניתנה לו במתנה ואפשר דמה"ט אמרינן פ"ק דע"ז דף י"ט ע"א בתחלה נקראת התורה על שמו של הקב"ה ולבסוף פרש"י אחר שטרח בו נקרא על שם שלו שנאמר [תהלים א] ובתורתו יהגה ע"ש דהוא ממש כמו משה רבינו ע"ה שלא ניתן לו התורה במתנה ונקרא על שמו תורת משה עד שיגע בה כל ארבעים יום ועיין בפירש"י בחומש בפ' כי תשא ככלתו כתיב חסר שנמסרה לו התורה במתנה ככלה לחתן וכן הוא שם במדרש פרשה מ"א שבשעה שנתן הקב"ה תורה לישראל היתה חביבה עליהם ככלה שהיא חביבה על בן זוגה וכן איתא בפרק הבא על יבמתו [יבמות סג:] שהתורה נמשלה לאשה טובה וכתב בספר בן סירא אשה טובה מתנה טובה וזה ויתן אל משה ככלתו ובחנם השיג מהרש"א על פירש"י בזה. ועיין בבחיי פ' כי תשא דלכך נקרא שבת כלה לפי שהשבת סוף ששת ימי בראשית ותכלית שמים וארץ וכן מנהגו של עולם לבנות בית ואח"כ ליטע כרם ואח"כ לישא אשה באחרונה עכ"ל וכן משה לאחר כל היגיעות שיגע זכה למתנת התורה באחרונה ככלה ועיין בחדושינו לעיל פרק הבא על יבמתו דלמה נקראת האשה מתנה טובה וכן השבת ועיין עוד שם בבחיי על המדרש מה כלה זו מקושטת בכ"ד מיני קישוטין כך ת"ח צריך שיהיה בקי בכ"ד ספרים וכן השבת שהיא נקראת כלה מצינו שחבר רב אשי במסכת שבת כ"ד פרקים עכ"ל: **עד שניתן לו במתנה.** ואפשר דמאן דקאמר

עץ יוסף

כב היה משה לומד תורה **ומשכחה וכו'.** כבר ביארתי זה די צורך בתנחומא סדר כי תשא סימן ט"ז בענף ע"ש: **שנאמר ויתן אל משה.** שניתנה לו במתנה ואיתא שם בתנחומא וכי כל התורה למד משה והלא כתיב (איוב יא) ארוכה מארץ מדה אלא כללים כללים למדה הקב"ה למשה שנאמר ככלותו ע"כ מפרש ככלותו לשון כללים ופירשו גדולי הקדמונים ז"ל שנתן לו כח ובינה בזכרונו כל התורה שבע"פ הארוכה מארץ מדה ע"פ התורה שבכתב בקיצור נפלא מפני שהתורה שבכתב דרכה לכלול ענינים הרבה מחכמת התורה

יד יוסף

א תנחומא סדר תשא סימן טז אותיות דר"ע דף יב:

ציונים

משה היה לומד תורה ומשכחה עד שנתנה לו במתנה. מהר"ל דרך החיים עמ' כ. יערות דבש ח"ב דרוש יד ד"ה רק. רצ"ה דברי סופרים אות יג. תורה תמימה שמות לא/יח. משנת רבי אהרן ח"א לט עא.

ליקוטים

ואין אני צריך לא לממון ולא לכבוד. דהעשיר יש לו ממון, וגם יש לו כבוד העולה על כל כבוד שבעולם, כמ"ש העולם כסף מטהר ממזורים, ויש לי כבוד גדול בעבור עושרי (בן יהוידע): **ואמר ר' יוחנן מתחלה היה משה לומד תורה ומשכחה וכו'.** בארו בזה מדריגת התורה שאין לה צרוף וחבור אל האדם לפי מעלתה העליונה, לכך היה משה משכח התורה כשלמדה, כי התורה היא נבדלת אלקית ואינה שייך התורה לאדם מצד שהאדם הוא בעל גוף, לכך לא היה חבור של משה אל התורה, רק מצד מה שנותן השם יתברך ומשפיע לאדם ובצד הזה היה החבור. ולא שהיה החבור מצד משה בעצמו כמו שכל אדם שהוא מקבל מושכלות, ודבר זה בודאי מצד האדם כי ראוי האדם שיהיה מקבל המושכלות, שאין המושכלות חכמה אלקית נבדלת לגמרי כמו שהוא התורה, וכאשר יקבל האדם המושכל אין לומר שנתן לו המושכל במתנה כי כך הוא עצם האדם שיהיה מקבל המושכל, ואם לא היה מקבל המושכל יהיה מציאת האדם לבטלה כי זהו עצם האדם שהוא בעל שכל. אבל התורה למשה אינו כך, כי משה

דף לט: *אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ: רֶמֶז לְבִקּוּר חוֹלִים מִן הַתּוֹרָה מִנַּיִן? דִּכְתִיב (במדבר טז) "אִם כְּמוֹת כָּל הָאָדָם יְמֻתוּן אֵלֶּה, וּפְקֻדַּת כָּל הָאָדָם יִפָּקֵד עֲלֵיהֶם, לֹא ה' שְׁלָחָנִי". מַאי מַשְׁמַע? אָמַר רָבָא: "אִם כְּמוֹת כָּל הָאָדָם יְמֻתוּן אֵלֶּה" - שֶׁהֵם חוֹלִים וּמֻטָּלִים עַל מִטּוֹתָם, וּבְנֵי־אָדָם מְבַקְּרִים אוֹתָם, מָה הַבְּרִיּוֹת אוֹמְרִים? "לֹא ה' (שְׁלָחוֹ) [שְׁלָחָנִי] לָזֶה". דָּרַשׁ רָבָא: [א] מַאי דִּכְתִיב (שם) "וְאִם בְּרִיאָה יִבְרָא ה'"? אִם בְּרִיאָה - גֵּיהִנֹּם, [מוּטָב], תְּהְיֶה. אִם לָאו - יִבְרָא ה'.

הר"ן

כב ובני אדם מבקרים אותם. והיינו דכתיב ופקודת כל האדם יפקד עליהם: [לא ה' שלחו לזה. לפי שהיו עדת קרח מלעיגים עליו ואומרים שהיה משה אומר להם מלעצמו בלא צווי של מקום: ואם לאו. שאין גיהנם נברא עדיין:

מהרש"א

והחתן הוא ישראל אינו כן אלא בכל מקום הקב"ה נדמה לחתן והישראל לכלה ודו"ק: **ובני אדם מבקרים אותם וכו'.** דלפי פשוטו מלשון פקידה וגזרת בני אדם הענין כפול ולכך דרשו הפקידה דנקט הכא מלשון ביקור וקאמר מה הבריות אומרים לא ה' וגו' להשתא לא ה' שלחני קאי שפיר על המבקרים שיאמרו עלי כן

הרי"ף

כב רמז לבקור חולים וכו' מאי משמע אמר רבא וכו'. צריך ליישב מה ששאלו מאי משמע כי ככבר מפורש הוא שפקודת כל האדם הוא שמבקרין את החולים ונראה לי לומר דס"ד פקודת כל אדם הוא לאחר מיתה שפוקדים אותם על קבריהם להספידם כל זמן החימום ובהכי ניחא סדר המקרא שאמר קודם ימותון אלה ואחר כך הזכיר פקודת כל האדם שהוא לפקוד על מקום הקבורה אבל אי אמרן דפקודת כל האדם הוא ביקור חולים הוא מסורס להזכיר המיתה בתחלה ואח"כ מזכיר הביקור שהוא בעודם חיים והול"ל קודם אם פקודת כל האדם יפקד עליהם ואח"כ כמות כל האדם ימותון וכו' ולזה שאל ואמר מאי משמע שמדבר בביקור חולים כיון שהוזכר אחר המיתה ולזה אמר אם כמות כל האדם שהם חולים וכו'. והכוונה לומר שפקודת כל האדם שהוא ביקור חולים אינו על עדת קרח כיון שהזכיר כבר מיתתם ימותון אלה אבל מדבר על כל בני עולם שמוטלין חולים על מטתם ומבקרין אותם וה"ק אם כמות כל האדם ימותון אלה ומהו מות כל האדם הוא שפקודת כל האדם שהוא ביקור חולים יפקד עליהם על בני אדם הנזכר שהם חולים ומבקרים אותם ואח"כ הם מתים ואלה עדת קרח לא ימותון כמות כל האדם וכפי זה לא אמר כמות כל האדם על אופן המיתה בלבד שלא תהיה כדרך כל הארץ אלא בבליעה שהרי הוזכר זה אחר כך בפסוק ואם בריאה וכו' וכאן כלל כמות כל האדם על כל הדברים שהם סמוכים למיתה דהיינו שלבני אדם פקודת כל האדם יפקד עליהם בביקור החולים על מטתם זהו כמות כל האדם ולזה כוון רש"י ז"ל שאמר ופקודת כל האדם שבני אדם מבקרין אותם וכוון בדבריו שפקודת כל האדם לא מיירי בעדת קרח אלא בבני אדם שמבקרין אותם וכן בפירוש הרא"ש ז"ל אמר ובני אדם מבקרין אותם והיינו דכתיב ופקודת כל האדם יפקד עליהם וצריך להבין מה חידש הרא"ש לומר והיינו דכתיב ופקודת כל האדם כי בהאי קרא סלקינן אמנם בא לומר שפקודת כל האדם יפקד עליהם לא קאי אעדת קרח אלא על החולים שבני אדם מבקרין ובהכי ניחא שלא הזכיר ביקור עדת קרח אחר שהזכיר מיתתם

עיון יעקב

בעירובין דף נ"ד אלמלי לא נשברו הלוחות לא נשתכחה התורה היינו אחר שניתנה במתנה: **מאי משמע.** אע"ג דלשון פקידה שייך גבי ביקור חולים כדאיתא בפ"ק דשבת דף י"ב ע"ב כדאזיל ר' אלעזר למשאל בתפיחה זימנין אמר המקום יפקדך לשלום ע"ש מ"מ קאמר מאי משמע כיון דכתיב בתחלה אם כמות כל האדם ימותון ואח"כ פקודת כל האדם יפקד להכי מתרץ אם כמות כל אדם שהם חולים וכו'. ובשם מוח"ז הגאון מהר"ש ז"ל שפירא שמעתי שיש לפרש ע"ד דאיתא ריש פ"ח דשמחות פוקדין על המתים לראות אם הם חיים עודנו ע"ש וזה דווקא במיתת כל אדם משא"כ הם שלא ימותון כמיתת כל אדם רק לירד חיים שאולה לא שייך כל זה וק"ל: **ובני אדם מבקרים אותם מה הבריות אומרים לא ה' שלחני.** נראה לפרש ע"ד הדרש דאיתא בכלי יקר פ' קרח דעיקר מחלוקת של קרח היה דכל מקום שאתה מוצא גדולתו שם אתה מוצא ענותנותו וזה [במדבר טז] כי כל העדה כולם קדושים ובתוכם ה' שהולך באמצע כרע וכאח ואינו נוהג נשיאות ומדוע תתנשאו לנהוג נשיאות ע"ש אכן באמת מצינו שהחמיר הקב"ה בכבודו של צדיק יותר מכבודו כדאיתא במדרש [ב"ר פל"ט אות יב] וכה"ג כתבו התוספות בקדושין דף ל"א ע"א בשם הירושלמי ע"ש וכה"ג מצינו במדרש ריש פרשת וירא [ב"ר פמ"ח אות א] וענותך תרבני מה ענוה הרבה לו שהקב"ה עמד והוא ישב ע"ש ואם כן יפה עשה משה שנהג נשיאותו ברמה שלא לזלזל בכבודו כולי האי ושאני הקב"ה דכו"ע דיליה ויכול למחול על כבודו אכן לפי מה דאיתא במדרש הדבק בדרכיו מה הקב"ה מבקר חולים שנאמר [בראשית יח] וירא ה' אל אברהם לבקר החולה וכן פרש"י ריש פרשה וירא א"כ אין ראיה שענוה הרבה לו לפי שהיה חולה לכך הוצרך לישב ובזה מתורץ ובני אדם מבקרין אותם וקשה מנ"ל שמבקרין החולה אלא צ"ל דנלמוד מהקב"ה שבקר את החולה גבי אברהם כדכתיב וירא ה' אל אברהם וקשה דהא התם היה משום שהרבה ענוה נגד אברהם שאברהם ישב והוא עומד אלא צ"ל דאין זה ענוה שהרבה לו שהוצרך לישב לו כיון שהיה חולה והלך רק

עץ יוסף

שבע"פ בקיצור נפלא באופן שיקמוץ הלומד ממנה במלא קומצו ממנה הזכרה רבה בתורה שבע"פ: **רמז לביקור חולים מן התורה.** פירוש רמז מפורש. דהא דדרשינן ליה (ב"ק דף ק וב"מ דף ל) מוילכו בה [שמות יח] אינו מפורש (הרא"ש):

יד יוסף

א סנהדרין קי ע"א:

ציונים

רמז לביקור חולים מן התורה וכו'. כלי יקר במדבר טז/כט. עוללות אפרים מאמר תקכו. תורה תמימה במדבר טז/כט.

דרש רבא אם בריאה יברא ה' אם בריאה גיהנם מוטב תהיה וכו'. עקידה שער כא.

ליקוטים

הוא בפני עצמו והתורה היא נבדלת מן האדם לגמרי, ולכך מתחלה כאשר ניתנה הי' לומד ומשכחה כי לא היה לה שום חבור לאדם הגשמי וכאשר נתן השי"ת הלוחות אל משה, ועל ידי הלוחות היה אל התורה יותר חבור אל משה כאשר היו אצלו הלוחות ובזה היה התורה מתנה אל משה. והמתנה היא באה מן השי"ת לגמרי אל האדם, אע"ג כי מצד האדם עצמו אין ראוי זה, רק כי השי"ת משפיע אל האדם והוא מקבל. וזהו שאמר ויתן אל משה לשון מתנה, והוי ליה לכתוב ויהי ככלותו לדבר ויכתוב על הלוחות באצבע אלקים ויקח אותם משה, אלא לכן כתב ויתן לומר כי לא היה אל התורה חבור להאדם עד שנתן אל משה הלוחות במתנה ואז היה מרע"ה מקבל התורה לומר כי המתנה היא אל המקבל לגמרי. וזה שאמר ויתן אל משה ככלותו לדבר אליו (מהר"ל חידושי אגדות):